

CĂRȚI VECHI ROMÂNEȘTI TIPĂRITE LA SIBIU, AFLATE ÎN COLECȚIILE GORJENE

Prof. Eva Isac

Mișcarea culturală românească izvorăște din realitatea social economică a țărilor noastre și are legături trainice cu cultura secolelor anterioare, desfășurându-se sub semnul înnoitor al ideilor iluminismului răspândit în toată Europa.

În Transilvania, datorită stării de inferioritate politică în care era ținut poporul român, activitatea culturală se împletește și este subordonată luptei pentru obținerea egalității în drepturi a românilor cu "națiunile" favorizate.

Activitatea tipografică rodnică din Transilvania este unul din cel mai important aspect al mișcării culturale a Școlii Ardelene, care este pusă în slujba nobilului țel al luptei pentru drepturile sociale și culturale ale românilor de aici.

Cartea devine un instrument de educare și instruire, iar cartea bisericească tipărită aici circulă și dincoace de Carpați, împotriva lor luînd-se adesea măsuri de oprire de către domni și de episcopiiile ortodoxe.

În Transilvania, cărțile și periodicele continuă să se imprime în vechile tipografii de la Brașov, Sibiu, Blaj.

La Sibiu, tipografia lui Martin Hochmeister obține privilegiul de a edita cărți și în limba română, dar el se consacră numai sporadic tipăririi cărților românești.

Cei care s-au ocupat cu editarea și tipărirea cărților românești a fost Petru Barth și Ioan Barth, care în anul 1788 obține "slobozenia" împăratească să editeze manuale școlare, cărți bisericești și cărți populare, ei fiind și tipografii oficiali ai administrației transilvane.

Tipografia sibiană a lui Barth trece în anul 1833 în stăpânirea lui George Closius, iar în anul 1850, din inițiativa lui Andrei Șaguna ia ființă tipografia arhidiecezană, unde se tipărește și “Telegraful român” (1835) care a militat pentru unitatea culturală a tuturor românilor.

Toate aceste tipografii sibiene sunt prezente în județul Gorj prin tipărituri variate, într-un număr de peste 300 de volume, care au fost răspândite la toate bisericile în care se oficia slujba religioasă, actualmente păstrate și conservate la depozitele de la Mănăstirea Plovragi, Lainici și Tismana.

Astfel putem enumera: “Alfavită suflătoare”, 1803 - 2 exemplare; “Catavasier”, 1803 - 2 exemplare; “Psaltire”, 1799 - 2 exemplare; “Psaltire”, 1805 - 4 exemplare; “Evanghelie”, 1790 - 3 exemplare; “Evanghelie”, 1806 - 15 exemplare; “Liturghier”, 1809 - 3 exemplare; “Liturghier”, 1814 - 5 exemplare; “Liturghier”, 1827 - 11 exemplare.

Urmează cărțile de după 1830, care sunt foarte numeroase: “Octaih” (anii 1833, 1841, 1842, 1845, 1861, 1866, 1892), într-un număr de 13 exemplare, apoi “Penticostar” (anii 1841 și 1859) - 35 exemplare, “Cazanii” (anii 1846, 1848, 1850) - 40 exemplare, “Ceaslov” (anii 1833, 1834, 1852, 1854, 1859) - 9 exemplare, “Moltivenic” (anii 1833, 1847, 1849) - 18 exemplare, “Liturghier” (anii 1831, 1833, 1835, 1852, 1856) - 60 exemplare, “Evanghelie” (anii 1844 și 1859) - 20 exemplare, “Psaltire” (anii 1831, 1839, 1847, 1848, 1850) - 15 exemplare, “Catavasier”, 1832 - 3 exemplare, “Acatist” (anii 1835, 1851) - 9 exemplare, “Chiriadromion”, 1855 - 2 exemplare, “Biblie”, 1856 - 1858 - 1 exemplar și “Mineiul” pentru toate lunile anului (anii 1853 - 1856) - 35 exemplare.

Analizând această listă observăm că aceste cărți erau cerute pe piață, deoarece sînt editate în ani care se succed și probabil și într-un tiraj destul de mare. Faptul că erau căutate ne este demonstrat și de starea de degradare a acestor cărți, stare după care ne dăm seama că au fost cele mai folosite în ritualul

bisericesc, multe neputând fi chiar identificate, din ele rămânând doar fascicule sau file.

Pe paginile acestor cărți, dintre care unele cu un trecut zbuciumat, s-au însemnat evenimente istorice, achiziția, legarea și păstrarea lor, starea vremii, diferite calamități care s-au abătut de-a lungul timpului peste teritoriul țării noastre, cutremure, revărsări de ape.

Multe din însemnări atestă împrejurările în care aceste cărți au ajuns pe aceste meleaguri, de cine au fost cumpărate și apoi donate bisericilor spre veșnică pomenire.

“Această Evanghelie s-au cumpărat de către subiscălitul, robul lui Dumnezeu, preotul Bobină pe seama sfintei biserici cu hramul Sf. Nicolae și Cuvioasa Paraschiva din acest sat, Bîrzeiul de Pădure, mahalaua Puțurile, Lihulești sat, la bâlciul sfinților 40 de mucenici din Cărbunești și în toată cheltuiala mea nefiind nimenea, iar care va îndrăzni să o preschimbe la altă biserică, arătat de Dumnezeu mai într-o vreme și pentru că Dumnezeu m-a învrednicit de am cumpărat această sfântă Evanghelie. Orice preot ar sluji la această sfântă biserică, de aici înainte până în veci, să aibă evlavie și dorința de a mă pomeni, acest nume Ștefan ereu, Stanca ereița și în viață și după încetare.

Și să se știe că această sf. Evanghelie s-a cumpărat pe vremea când mă aflam slujind la sus numita biserică. Leatul 1857, martie 9.”, iar mai jos:

“Această sfântă Evanghelie este a sfintei biserici filială din satul Lihulești, comuna Bârzeiul de Gilort, cu hramul Sf. Nicolae. preot I. Perescu”, însemnare care vine să întărească proprietatea bisericii asupra cărții.

O cazanie din 1831 este cumpărată și donată bisericii pentru pomenire, fiind blestemat cel care ar vrea să o înstrăineze:

“Această sfântă și dumnezeiască carte ce se cheamă Cazanie s-au cumpărat de noi robii lui Dumnezeu, Dumitrache ot sat Albeni și de Barbu ot sat Dobrița cu taleri 60, adică șazeci, la anul 1837, aug(ust) 15 și am dăruit-o la sfânta biserică din Dobrița

cu hramul Sfântul Nicolae, să fie pomenire și nime să nu îndrăznească a o înstrăina, sau să o fure și oarece altcevașile împotriva să facă, căci unul ca acela va fi certat de judecata acestei lumi, iar dreptul judecător va răsplăti lui”.

Grija pentru aceste cărți care erau achiziționate, de multe ori cu sacrificii, o vedem dintr-o altă însemnare de pe garda 1 a unui Penticostar din anul 1805.

“Anul 1912. S-a stricat din temelii biserica parohială din satul Vălari, fiind de lemn, pentru a se face biserică parohială de piatră model. Cu această ocazie toate obiectele și cărțile de ritual s-au dus în biserica din satul Pîrvulești pentru a fi păstrate până la terminarea bisericii din Vălari. Acum acest Penticostar este al bisericii Înălțarea Domnului din Vălari. Am scris spre ținere de minte I. Cârstoiu, cantor Vălari, Gorj 1916, decembrie 6.”

Un alt Penticostar din anul 1805 este achiziționat de un preot în vârstă, lăsat moștenire fiului mai mic și apoi adus la biserica din Dobrița. “Această carte s-au cumpărat de Stanca și Vintilă cel ce iaste la Dobrița, care carte au luat-o și el și femeia lui, Stanca, de ani 50 și Vintilă de ani 80, ot satul Dobrița.”

“Această carte este a Dinului sin Vintilă cel mic din satul Dobrița, cumpărată cu taleri 17, adică șaptesprezece, de la Pavel de la Sălașul de Sus. Anul de la Isus 1811 și am scris eu, diaconul Ion ot Dobrița”.

Ceva mai jos citim: “Această carte este a bisericii Dobrița, cumpărată cu taleri 17 de la Pavel de la Sălașul de Sus, leat 1805.”

Cărțile tipărite în Transilvania nu au fost aduse în Oltenia numai din târgurile la care mergeau locuitorii acestei zone, ci și din București, unde erau magazine speciale pentru cărți.

“Acest sfânt și dumnezeiesc Molitvenic l-am cumpărat eu, robul lui Dumnezeu, preotul Ion Popescu ot Telești cu lei 31 și parale 20, adică treizeci și unu și parale douăzeci, în anul cu leatul 1846, mai în 6, de la Bolta cea Mare din București, ulița Brașovenilor, Sf. Gheorghe cel Nou, unde se vând tot felul de cărți românești. Și la leatul 1845, februarie 11 m-am căsătorit, eu

preotul Ion, sîn Popa Sandu ot Telești și eram în vârstă de douăzeci de ani. Si la anul cu leatul 1846, mai 3, m-am făcut preot arhireu la mănăstirea Sărindariu din Podul Mogoșoaiei, pe seama bisericii satului Telești cu hramul Sf. Nicolae.

Și s-au prescris de mine, preot Ion Popescu la anul cu leatul 1849, iunie 19 și la anul cu leatul 1857, ianuarie 25 s-au prenoit acest Molitvenic cu legătura și cu toată cheltuiala mea. Preotul Ion Popescu ot Telești (g.1 r).”

De multe ori cărțile nu se cumpărau noi, ci și cu coperțile deteriorate, fiind prelegate de cumpărător.

“Această carte (Triod, 1860) este cumpărată de Gheorghe Comănescu și fiind ruinate s-au legat din nou de d(umnea)lor Dumitru și Mihail Gh. Comănescu cu fiii lor la anul 1925. Și s-au dăruit bisericii din comuna Novaci, cu hramul Nașterea Maicii Domnului și a nu fi strămutată la alte biserici. (g.1r.). Acești mai leagă și un Octoih, 1861.”

O Evanghelie din anul 1844 “este legată de Dumitru Mihăilescu, cântăreț la Petreștii de Sus și plătită legarea de toți care sunt trecuți în sfânta liturghie. 1850, aprilie 2.” (f. 11 v).

Pentru pomenire au fost date bisericii din Sasa și Mineele pe toate lunile anului “Aceste minee, în număr de douăsprezece, s-au făcut dar bisericii din comuna Șasa cu hramul Adormirea Precistei, de sfinția sa părintele arhimandrit Nicodim ce au încetat din viață în această comună, letul 1863, iulie 16, marți seara la ceasul 10. Și spre ținere de minte și spre pomenire am scris eu, fiu-său, Alexandru, 1865, iunie 7.”

O Evanghelie din anul 1844 a fost cumpărată și prelegată de același preot: “Această sfântă Evanghelie s-au cumpărat de părintele popa Constantin Buzoianu din satul Rătezi, de Simion Lădaru de la prăvălia subsemnatului din Craiova, în preț de lei 78, adică șaptezeci și opt, tocmiți. și spre ținere de minte și veșnică pomenire am scris, anul 1852, iunie 14.” Și mai departe: “Această Evanghelie s-au prelegat de mine subsemnatul, cu cheltuiala D-lui Dumitru Medari cu sfanți 12 și ca să se știe am iscălit. 1871,

legător Ion. Eu Ion Bercu am dat 4 și 1/2 sfaști și cu Dumitru Medari care a dat 7 și 1/2 sfaști.”

Două Cazanii din anul 1850 au fost cumpărate și date bisericilor din satele respective: Această sfântă și dumnezeiască Cazanie s-a cumpărat de la dumnealui Nicolae, cu preț de 94, cumpărată de Dumitru de la satul Calopăru, mahalaua Cărămizilor și dată bisericii cu hramul Sf. Voievozi. 1857, decembrie 21.”

“Această sfântă Cazanie s-au cumpărat de toți locuitorii satului nostru, Cătune, cu lei 46. Și am scris eu, Mihai Popa, la leatu 1851, aprilie 18.”

Liturghie din 1856 “s-au cumpărat de subsemnatul cu lei patruzeci vechi spre a o dăruii bisericii din Dealul cu hramul Sfântului Nicolae, comuna Brădiceni și nimenea nu o va strămuta la o altă biserică. 1871, octombrie 10. Preot Ion Popescu, servitor la zisa biserică.”

O Evanghelie din anul 1844 “s-au cumpărat de mine, mai jos subsemnatul, 1856, decembrie 25 în zilele prea luminatului Alexandru Dimitrie Ghica și a episcopului Kalinic. Această Evanghelie este a bisericii cu patronajul Sf. Mari mucenici Dimitrie și Gheorghe din această comună Căpreni, plasa Amaradia, județul Gorj.” (f.1 nenumerotată).

Pe g. 1 a Penticostarului din anul 1841 citim “Acest sfânt și dumnezeiesc Penticostar este al bisericii comunei Lădărești, cu prețul de lei 63, cumpărată din anul 1856, august 5, de preotul Gheorghe în 1866, martie 25. Primar M. Lădărescu” (g.1).

Pe o Evanghelie din anul 1806 citim o însemnare personală: “Subsemnatul am intrat în servicii la această biserică la 1 aprilie, anul 1901 cu aprobarea prea sfinției sale, părintele episcop Atanasie Mironescu al eparhiei Râmnicului Vâlcea, Noul Severin. Leat 1832, aprilie, am scris eu care mai jos mă voi iscăli pe această sfântă Evanghelie, popa Nicolae sîn Popa Constantin Coțofeanu ot Bărboi” (p. 276).

Un Liturghier de la 1835 “s-au cumpărat în zilele luminatului nostru domn Gheorghe Dumitru Voievod, anii 1848, mai 16.”

De multe ori aceste cărți foloseau pentru cei tineri spre a învăța rânduiala bisericii. Astfel, pe o Liturghie “tipărită în zilele prea înălțatului împărat al Austriei, Ferdinand I cu slobozenia înalt crăiesc Gubernium din Ardeal tipărită în Sibiu în româneasca tipografie a răposatului Ioan Barth, moștenitorul său Gheorghe de Cozorici rămasă, 1835”, citim următoarele: “1875, septembrie 5, ora patru seara. Această sfântă și dumnezeiască Liturghie este a sfintei biserici cu patronajul Sf. Voievozi, dar am luat-o eu de am învățat pe dânsa rânduiala bisericii însăși, întocmai cum se află acilea. Grigore Tașcău, absolvent. Cu cucernicie o voi depune la locul său spre a nu deveni spre pedeapsa canonului 70 apostoli care afurisesc pe cel care ia ceva din biserică și-l întrebuințează spre folosul său.” (g. 1v).

Și o liturghie din 1827 a fost întrebuințată în același scop: “Această sfântă și dumnezeiască Liturghie am luat-o eu din biserica satului nostru, Artanu, ca să învăț slujirea liturghiei, eu Mihai Păunescu, 1855, martie 1. Am însemnat eu, Mihai Păunescu, aici pe această carte.”

Pe filele acestor cărți au fost însemnate și diferite evenimente istorice care au marcat viața românilor.

“În anul 1917 au venit germanii și ne-au robit țara, iar în anul 1919 a bătut piatra foarte rău numai în hotarul Velicani și Grivei de a distrus toate poamele și bucatele. Am scris eu Grivei Constantin” (cop. 1).

“În ziua de 15 martie 1939, trupele maghiare vroiau să dezlănțuie un atac puternic către Ardealul nostru. În această zi marele Stat Major Român a ordonat mobilizarea parțială. Toți au răspuns la chemare. Însemnat Mateescu, învățător” (g. 11 v), pe o Cazanie din anul 1850.

Întotdeauna oamenii și-au arătat recunoștința pentru eroii căzuți la datorie pe câmpul de luptă. Liturghier, 1852: “Dumineca

Floriilor. Am luat inițiativa de a ridica o troiță din lemn pentru eroii căzuți pe câmpul de luptă în campania 1916-1918. Alături de mine este domnul învățător Gheorghe Tufelea. Semnat preot D. Alexandrescu” (g. 11 r).

Însemnările meteorologice și cele referitoare la calamitățile naturale abătute asupra țării noastre sunt alte subiecte ce constituie conținutul scrierilor manuscrise de pe alte cărți.

“Spre ținere de minte în viitor. În anul 1904, martie 22, luni la orele 11 din zi s-au întâmplat de s-au cutremurat pământul. În acest an s-au întâmplat Paștile lui Hristos, martie 28. În acea zi, iar la orele 10 s-au cutremurat pământul mai puțin, pentru care am scris spre ținere de minte.” (Penticostar 1841, coperta 1). Însemnarea de pe o Cazanie din anul 1848 vine să întărească cele notate anterior: “La anul 1904 s-au cutremurat pământul în patru părți, ziua la ora 12. Scris de mine, cîntăreț Gheorghe N. Loga la 28 martie, ziua de Paști”.

Pagina 363 a unui Penticostar din anul 1841 are o însemnare manuscrisă din care se vede că un necaz nu vine niciodată singur: “În anul 1881, după păcatele noastre, au ploat în toate zilele pînă au înecat toate locurile cu ce au avut de muncă și în anul 1880 au dat piatră mare de trei ori și anul 1878 n-a plouat vara și n-am făcut nimic, ba încă au mai venit și omizi. În acești ani am rămas săraci... Cu voia lui Dumnezeu și cu mila lui ne mai dă timpuri bune. Nicolae cîntăreț.”

“1868. În acest an s-a întâmplat din voia lui Dumnezeu, după ale noastre păcate de au venit musca rea cît nu mai era iarbă nici frunză, vite multe s-au prăpădit. Și am scris eu, Ion Cilibiu, cîntăreț, cu mîna de țărîină, fiindcă mîna putrezește și scrisoarea se citește.”

Pe un Catavasier din anul 1803 scrie un enoriaș: “Să se știe că la anul 1886, în ziua și noapte de Bobotează și încă o noapte a plouat fără încetare, încît au ieșit apele din matca lor afară. N-a putut să se adune popor la biserică și n-am putut să ieșim cu icoanele la apă și s-a făcut slujbă în biserică” (g. 1 r).

“În seara zilelor de 22 aprilie și 5 martie 1889 au dat grindină foarte mare, cu fulgere și trăznete. Am semnat astăzi, 1889, în ziua de Vinerea cea Mare a patimilor d-lui nostru Isus Hristos. Grigore Tașcău, Voitești”, însemnare pe un Liturghier din anul 1835.

Pe coperta 11 a unui Penticostar din anul 1841 citim: “Această carte este a bisericii cu hramul Sfântului prooroc Ilie din satul Pîrvulești, comuna Vălari. Însemnînd în această iarnă trecută că a fost foarte grea, încît nu s-a ajuns nutrețul pentru vite. Scris de mine Ion popa Gheorghe. Anul 1883, martie 13, duminica a doua din post, s-au adunat oamenii în fața bisericii pentru claia de fîn a lui Adam Pîrvulescu care a fost aprinsă cu foc.”

Pe alte cărți sunt și însemnări mai recente: “1932, decembrie 26 nu a fost zăpadă deloc, nici ger. 1933, decembrie 6, a fost zăpadă și ger foarte mare. 1934, decembrie 6, nu a fost zăpadă și foarte cald.” (Minei pe decembrie 11856, coperta 1).

“1939, mai 15, duminica a patra după Paști, a slăbănogului, vremea frumoasă. Pînă astăzi a plouat continuu de la Sfintele Paști. Porumbul ce a fost pus este amenințat de a nu răsări din cauza ploilor foarte multe. Ilie Berindei, cantor, parohia Logrești - Moșteni (g. 11 v. Penticostar, 1841).

Cărțile din toate centrele tipografice transilvănene au ajuns dincoace de munți ca rezultat al aceleiași strădanii de a păstra limba și conștiința comunității culturale românești.

Iată ce scris N. Iorga în “Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688”, *“cărțile vechi românești au adunat sufletește prin viața culturală, pe toți românii laolaltă. Prin ele... s-a întemeiat o viață literară comună tuturor românilor. Prin ele... s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci ele cuprind în sine ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor ce vor urma: limba literară.”*

ДЪНИ ДЪХ ПЪРЪ МЪН ДЪН ПЪРЪ

Д сфитъуау Дъ. Проминъ Галъ II.
 М дитъуауи Дъни нороуа тхъ, ши еникъкитъхъ маритуръ
 та. Оуау. Къ хързъ тинс Дъни кой стригъ Дънирѣа мѣу нѣ
 тхъу дѣ мине.

Дънирѣау тѣкхързъ ѡфисъни д сфитъуауи дпостолъ Павла чигуръ.
 Къч ѡ. Утѣхъ.

рѣуауи, ка фли дъминъи сѣ ѡумелаци. Къ роа-
 да Дъуауи есте дтрѣ тоатъ еднѣа тѣ ши дри-
 тѣтѣ ши длекрѣа. Церкхъдъ есте ени пакѣт
 Дънъуауи. Ши нѣ ехъ амстѣауи къ фантѣа
 уѣа фѣрѣа дѣ роауа ам дтрѣнѣкѣуауи, чѣ май
 хъротъ ши мѣстрѣауи. Къ уѣа ч сѣа фѣк дтрѣ аскѣнс дѣ
 трѣа дѣши рѣшине есте амшигрѣаи. Пѣр тоатѣ ехъднѣауа дѣ
 З. дъминъ.